

Balogh Evelin

Tanítójelöltek felkészítése a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséget (BTMN) mutató tanulókkal való differenciált foglalkozás tervezésére és kivitelezésére

Bevezetés

Hazánkban az 1980-as évek közepéig a gyógypedagógiai ellátást igénylő gyermekek, tanulók különnevelésben vettek részt. Azonban ebben az időszakban egyre magasabb számban jelentek meg az iskolákban azok a tanulók, akik ugyan tanulási problémákkal küzdöttek, és ebből kifolyólag gyógypedagógiai ellátásra volt szükségük, ugyanakkor különnevelést nem igényeltek. Ez a helyzet vezetett hazánkban az integrált oktatás bevezetéséhez.

Napjainkban a magyar köznevelési rendszer intézményeiben az együttnevelés, integráció dominál. Ennek hatására a mai felgyorsult világunkban a gyakorló pedagógusok egyre magasabb számban találkoznak olyan gyermekekkel, akik korosztályuktól eltérő tanulási és viselkedési jellemzőik miatt kiemelt figyelmet, különleges bánásmódot igényelnek.

Tanulmányomban arra keresem a választ, hogy a hazai tanítóképző intézmények milyen mértékben készítik fel a leendő pedagógusokat az atipikus fejlődésmenttel bíró, elsősorban a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséget (BTMN) mutató tanulókkal való differenciált foglalkozás tervezésére és kivitelezésére.

A gyógypedagógiai ismeretek megjelenésének igénye a hazai tanítóképzésben

Magyarországon a 11. században jelent meg először szervezett formában a nevelés, oktatás. Német mintára a plébániai iskolákban iskolamesterek képezték a tanítóság önálló csoportját, akik világi alapoató ismeretek nyújtását végezték a hasznos ismeretek mellett, írás, olvasás, számolás, katekizmus és ének tanításával (Réthyné, 2020).

A 16. századra az iskolamesterek iskoláiba minden gyermek felvételt nyert, azok a szülők, akik nem tettek eleget gyermekük iskolakötelezettségének, botbüntetésre számíthattak. Ennek következtében vélhetően a különböző fogyatékkal élő

gyermek is oktatásban részesültek. Kérdéses, hogy ezeknek a gyerekeknek az oktatása milyen hatékonysággal valósult meg, azonban feltételezhetjük, hogy az iskolamesterek felismerték a fogyatékossgal élőket. Sajnos nem áll rendelkezésünkre írásos bizonyíték, azonban *Mikonya* (2019) szerint mégis valószínűsíthetjük, hogy az iskolamesterek valamilyen szinten figyelembe vették a fogyatékossgal élők eltérő képességeit.

A magyar iskolarendszer átfogó reformjaként kidolgozott I. Ratio Educationis a tanítóképzés egy újabb intézménytípusát, a normaiskolát honosítja meg (Mészáros–Németh–Pukánszky, 2005). Az 1820-as években a katolikus püspöki tanítóképzők alakulásával indult el az alapszintű és a középfokú tanítóképzés. A tanítójelöltek oktatásában a népiskolai szaktantárgyak ismeretanyaga és annak feldolgozási módja állt a középpontban. *Réthyné* 2020-as írása szerint ekkor a tanítójelöltek a speciális pedagógia köréből fakultatív módon választhattak. Ebben az időszakban a különböző fogyatékossgal élő gyermekek számára nem léteztek speciális intézmények, ezért az ilyen problémával küzdők nevelése és oktatása ép társaikkal együtt, a kisiskolákban, illetve népiskolákban valósult meg.

Hazánkban 1802 óta van jelen a speciális, gyógypedagógiai tanerőszükséglet. Vácott ekkor kezdi meg működését a „Siketek nevelőháza”, akkori nevén a Siketnémák Váczi Országos Intézete. *Gordosné* (2000) szerint ebben az időszakban az a nézet terjedt el az országban, mely szerint a siketnémák oktatásához nem szükséges szakértelem. Ennek a téves feltételezésnek a cáfolása érdekében még az intézet megnyitása előtt, 1801-ben a leendő pedagógusoknak a siketnémák oktatásához szükséges ismereteket ösztöndíj segítségével mindössze hat hónap alatt Bécsben kell elsajátítaniuk. Tehát az első magyar gyógypedagógusok a Bécsben működő siketnémák intézetében sajátítják el a szükséges ismereteket.

1848-ban jelenik meg először a törekvés arra, hogy a tanítóképzők programjában is megjelenjen a siket és vak gyermekek oktatásának módja és integrálásuk egészen addig, amíg nincs az országban kellő számú speciális intézmény. Ezek a törekvések nem nevezhetők hosszú életűnek, mivel a tanítóképzés programja annyira feszített, hogy a speciális tantárgyak kiszorulnak, valamint a gyakorlati oktatás megszervezése technikai és finansziális akadályokba ütközött (*Gordosné*, 2000).

Elméleti háttér

A téma és a kutatási probléma szemléltetéséhez szükségét érzem annak, hogy elsőként azt tisztázzam, hogy mit értünk sajátos nevelési igény és beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség alatt, továbbá e két ellátási kategória között milyen különbségek vannak.

A Köznevelési törvény szerint az atipikus fejlődéssel bíró gyermekeket, tanulókat különleges bánásmód illeti meg, vagyis a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel (BTMN) küzdő és a sajátos nevelési igényű (SNI) gyermekeket egyaránt.

Az Nkt. 4. § 25. pontja szerint „sajátos nevelési igényű az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján mozgás-szervi, érzékszervi (látási, hallási), értelmi vagy beszéd fogyatékos, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzd”.

Bolla és Balogh (2021) így összegzi a sajátos nevelési igényt: „Tehát a sajátos nevelési igény ellátási kategóriába tartoznak a »klasszikus« értelemben vett fogyatékosági csoportok és az egyéb pszichés fejlődési zavarok. [...] idetartoznak a specifikus tanulási zavarok, mint a diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia, és a figyelemzavar (figyelemhiányos hiperaktivitás zavar, Attention Deficit Hyperactivity Disorder, rövidítve ADHD), illetve a viselkedést érintő zavarok (akár internalizáló, akár externalizáló zavar is lehet). Ezek mind tartós és súlyos állapotok, jelentősen meghatározzák az óvodai, iskolai bevényt és befolyásolják az interperszonális kapcsolatok alakulását is. Amennyiben a tanulásban, a figyelemben és/vagy a magatartásban megnyilvánuló problémákat az idegrendszer fejlődésének zavara okozza, akkor a tanuló sajátos nevelési igényűnek minősül. A sajátos nevelési igény, mint gyűjtőfogalom, a fogyatékoság hangsúlyozása nélkül utal a genetikai, születési eredetű, vagy betegség, esetleg sérülés következtében kialakult állapotra. Emellett az érintetteket különleges gondozásra vagy pedagógiai többlétszolgáltatásokra jogosítja fel.” (52. old.)

A sajátos nevelési igényhez hasonlóan a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséget mutató gyermekeket is különleges bánásmód illeti meg. A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény (Nkt.) 4. § 3. pontja a következőképpen definiálja a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséget: „az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján az életkorához viszonyítottan jelentősen alulteljesít, társas kapcsolati problémákkal, tanulási, magatartásszabályozási hiányosságokkal küzd, közösségbe való beilleszkedése, továbbá személyiségfejlődése nehezített vagy sajátos tendenciákat mutat, de nem minősül sajátos nevelési igényűnek”.

A sajátos nevelési igényhez hasonlóan a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséget is összegzi Bolla és Balogh (2021): „A beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség szakmai ajánlás alapján. [...] a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség a sajátos nevelési igénynél gyengébb tüneteket mutató, vagy jobb prognózisú, átmeneti problémát jelez a tipikus fejlődési tartományba tartozó gyermekek körében. [...] A beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséget a sajátos nevelési igénnyel ellentétben, nem idegrendszeri fejlődési zavar okozza. Az iskolai alulteljesítés, magatartási nehézség hátterében számos ok állhat. Előidézhettek különböző pszichológiai, pedagógiai folyamatok, a nem megfelelő szociokulturális háttér és súlyos környezeti ártalmak, vagy a gyengébben fejlett (de még a normál övezetbe tartozó) képességek is. Erre a populációra jellemző, hogy

a gyermekek ugyan nehezebben, de meg tudnak birkózni az iskolai követelményekkel. A beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség a sajátos nevelési igénnyel ellentétben nem tartós vagy végleges állapot. A megfelelő fejlesztés biztosításával, a pedagógiai többlétszolgáltatásokkal akár meg is szűnhet, vagy a nehézségek lényegesen csökkenhetnek. Az egyének köznevelésből való kikerülése után már nincs relevanciája.” (52–53. old.)

A beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség körébe tartozó problémaköröket Bolla és Balogh (2021) az alábbiak szerint sorolja:

- *Olvasási-szövegértési nehézség, írás-helyesírási nehézség:* kizárólag az írott nyelv elsajátításának szakaszában előforduló, a kódolás/dekódolás és a szövegértés-szövegfeldolgozás folyamatokat érintő átmeneti tanulási nehézség, mely gyenge olvasási, helyesírási teljesítményben nyilvánul meg.
- *Számolási nehézség:* a matematikatanulás során megjelenő, tartóssá váló probléma. A számolási nehézségre utaló jelenségek már iskolába lépés előtt jelentkezhetnek. A differenciáldiagnosztizálása a diszkalkulia jelenségtől a pedagógiai szakszolgálat feladata a szakértői bizottsági tevékenység keretében.
- *Figyelmi nehézség:* eredetét tekintve másodlagos, nem specifikus. Hullámzó teljesítményszint, feladatértési problémák, fáradékonyság vagy „feledékenységi” formáiban nyilvánul meg. Ez nem azonos a sajátos nevelési igény kategóriába tartozó figyelemhiányos hiperaktivitás zavarral (ADHD).
- *Beilleszkedési, magatartási nehézség:* ennek meghatározása nem egyszerű feladat. A mindennapi nyelvhasználatban gyakran egymás szinonimájaként jelennek meg, azonban szakmai szempontból nézve jelentős mértékben eltérnek egymástól. A nehézség azokat a problémákat foglalja magában, melyek kevésbé súlyosak, vélhetően nem tartósak, a megfelelő fejlesztések hatására vagy akár önmaguktól is megszűnhetnek. Beilleszkedési, magatartási nehézségről akkor beszélhetünk, amikor a magatartás szabályozása fejletlen, a gyermekek adaptív viselkedése sajátos tendenciát mutat, ebből fakadóan a különböző társas helyzetekben problémát okoznak, de a tünetek a diagnosztikus rendszerekben (DSM-5, jelenleg még érvényben lévő BNO-10, DC: 0-5TM) leírt kritériumoknak nem felelnek meg. Ennek ellenére probléma jelentkezik a társas kapcsolatokban. (53–54. old.)

Összegezve elmondható, hogy amíg SNI ellátási kategória esetén az óvodában és iskolában leggyakrabban előforduló tanulási, figyelmi és magatartási problémákat az idegrendszer fejlődésének zavara okozza, addig a BTMN ellátási kategória esetén a nehézségek hátterében nem organikus eredetű probléma áll, hanem különböző pszichológiai, pedagógiai folyamatok, a nem megfelelő szociokulturális háttér és súlyos környezeti ártalmak vagy akár gyengébb képességek is. A sajátos nevelési igényű gyermekek megsegítése elsősorban a gyógypedagógusok feladata. Az általános pedagógusok munkáját csak részben, az integráció összefüggésében érinti. Ezzel szemben a beilleszkedési, tanulási, magatartási

nehézséget mutató gyermekek minden esetben együttnevelésben részesülnek. Ellátásuk nevelési, oktatási, fejlesztési szempontból egyaránt kizárólagosan a „többségi pedagógusokat” érintő feladat. Ebből kifolyólag elengedhetetlen lenne, hogy a pedagógusjelöltek már az alapképzésük során megfelelő felkészítést kapjanak a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséget mutató gyermekkel való differenciált foglalkozás tervezésére és kivitelezésére.

A módszer bemutatása

Az analitikus jellegű és teoretikus típusú kutatásom egyik módszerének a dokumentumelemzést választottam. Azt vizsgáltam, hogy a tanító alapképzési szak jelenleg is hatályos (63/2021. [XII. 29.] ITM rendelet a pedagógusképzés képzési terület egyes szakjainak képzési és kimeneti követelményeiről) képzési és kimeneti követelményeiben, valamint a hazai felsőoktatási intézményekben megvalósuló tanítóképzésben milyen mértékben jelennek meg a beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézségekhez kapcsolódó tartalmak.

A vizsgálatban részt vevő felsőoktatási intézmények:

- Apor Vilmos Katolikus Főiskola
- Debreceni Református Hittudományi Egyetem
- Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar
- Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Pedagógiai Kar
- Gál Ferenc Egyetem Pedagógiai Kar
- Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar
- Nyíregyházi Egyetem
- Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar
- Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
- Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar
- Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Kar
- Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

A vizsgálat során keresett tartalmak:

- beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézség fogalma
- beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézségek alcsoportjai
- beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézségek tünetei
- beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézséggel küzdő tanulók ellátása, pedagógiai többlétszolgáltatások
- beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézséggel küzdő tanulók tanórai differenciálása, képességfejlesztése

Eredmények

KKK vizsgálata

A kutatásomat a tanító alapképzési szak jelenleg is hatályos (63/2021. [XII. 29.] ITM rendelet a pedagógusképzés képzési terület egyes szakjainak képzési és kimeneti követelményeiről) képzési és kimeneti követelményeinek vizsgálatával kezdtem. A dokumentelemzés során arra kerestem a választ, hogy a tanító szak KKK-jában megjelenik-e, hogy a képzést követően a tanítójelölteknek milyen konkrét tudással, kompetenciákkal kell rendelkezniük a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséget mutató gyermekek ellátáshoz. A KKK-t áttekintve jól látható, hogy nem jelenik meg benne pontosan, hogy a tanítóknak milyen konkrét ismeretekkel kell rendelkezniük a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézségről. A 62/2021. (XII. 29.) ITM rendelet két pontban említést tesz az integrált, inkluzív nevelésről: „Ismeri a tanulási, nevelési környezet szerepét, tisztában van az inkluzív nevelés lehetőségeivel és módszereivel az első hat iskolaévben.” „Tájékozott az integrált, inkluzív nevelés kérdéskörében.” Emellett a tanítók képességét és attitűdjét illetően csupán a sajátos nevelési igényű gyermekek integrált nevelése jelenik meg: „Képes az integrált, inkluzív nevelés szakszerű támogatására, a sajátos nevelési igényű gyermekek nevelését segítő adekvát módszerek alkalmazására.” „Tanítói tevékenysége minden területén elkötelezett a különböző szociokulturális környezetből érkező, a sajátos nevelési igényű, illetve a fogyatékos gyerekek közösségbe történő beilleszkedésének támogatása iránt.”

Mintatantervek és tantárgyi tematikák vizsgálata

Összesen 12 hazai képzőhely mintatantervének a vizsgálata történt meg. Néhány képzőhely esetén nemcsak a tanterv, hanem az egyes kurzusok tematikájának a vizsgálata is megvalósult. A tantervek és a tematikák elemzése során arra kerestem a választ, hogy a képzésben milyen mértékben kerül tárgyalásra a beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézség fogalma, alcsoportjai, tünetei, a gyermekek ellátása és képességfejlesztésük.

Az *Apor Vilmos Katolikus Főiskola* esetén 77 kötelező és kötelezően választható tantárgy tematikájának a vizsgálatát végeztem el. Az áttekintett kurzusok tematikaiban csupán négy (1. számú táblázat) olyan kurzust találtam, amelyben megjelenik a különleges bánásmódot igénylő tanulók témaköre.

Tantárgy neve	Neptun-kód	Tematikai tartalom
Didaktika	BNTANI1087	A különleges bánásmódot igénylő gyermekek és csoportok oktatása.
A személyiségfejlődés zavarai	RTALTANB015	Megkésett beszédfejlődés, dyslexia-veszélyeztetettség; hiperaktivitás és figyelemzavar; a tanulási zavarok, a beilleszkedési zavarok, agresszivitás; sajátos nevelési igényű gyermekek.
Integrált nevelési ismeretek 1.	NKOZOS2014	SNI; iskolai inklúzió; inkluzív nevelés személyi és tárgyi feltételei. Inkluzív törekvések hazánkban.
Integrált nevelési ismeretek 2.	NKOZOS1015	A sajátos nevelési igényű gyerekek esetében is hatékonyan működő pedagógiai eszközök.

1. táblázat: A különleges bánásmódot igénylő tanulók témakörének előfordulása az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán *(Forrás: saját szerkesztés)*

A *Didaktika* című kurzus tantárgyi tematikájában a félév során tárgyalt témakörök között felsorolásra kerül a különleges bánásmódot igénylő gyermekek és csoportok oktatása, azonban a tematikában felsorakoztatott kötelező és ajánlott szakirodalmak között nem találtam olyan forrást, amely a beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézség témakörhöz illeszthető.

A *személyiségfejlődés zavarai* tantárgy során a hallgatók olyan fejlődési zavarokkal ismerkednek meg, amelyek a sajátos nevelési igény ellátási kategóriába tartoznak. A beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézségről e kurzus keretein belül sem esik szó.

Az *Integrált nevelési ismeretek 1-2.* kurzusok fókuszában kizárólag a sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók és az inkluzív nevelés áll. Ezek a kurzusok a főiskola kötelezően választható tantárgyai között szerepelnek, így előfordulhat, hogy a tanítójelöltek egy része egyáltalán nem találkozik az integrált nevelés témakörével.

Az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán folyó tanítóképzés mintatantervének és a kurzusok tematikájának vizsgálatát követően megállapíthatjuk, hogy a képzésben nem kap elegendő figyelmet a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség. A képzés során a hangsúly inkább a sajátos nevelési igényű tanulók témakörén van, azonban megítésem szerint erre a témakörre sem fektetnek elegendő figyelmet.

A *Debreceni Református Hittudományi Egyetemen* folyó tanítóképzés vizsgálatakor a mintatanterv mellett 80 tantárgy tematikájának a vizsgálatát végeztem el. A kötelező és kötelezően választható tantárgyak közül egyetlen kurzus keretein belül sem esik szó a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézségről. Az Apor főiskolához hasonlóan a hangsúly itt is inkább a sajátos nevelési igényű tanulókon van. A *differenciált fejlesztés pedagógiája és pszichológiája* kurzus keretein belül a hallgatók megismerkednek a sajátos nevelési igényű gyermek jellemzőivel, a különböző tanulási zavarokkal (dyslexia, dysgraphia, dyscalculia), az ADHD és autizmus tüneteit mutató tanulók ismérveivel. A *Sportmozgások elmélete*

és gyakorlata kurzus témakörei között felsorolásra kerül a sajátos nevelési igényű és hátrányos helyzetű tanulók együttnevelése, azonban a kötelező és az ajánlott szakirodalmak között sem jelenik meg olyan kiadvány, amely a témához kapcsolódna. Az *Alkalmazott és médiapedagógiai* kurzus témakörei között is felsorolásra kerül az inkluzív nevelés, azonban ehhez szorosan kapcsolódó szakirodalom szintén nem jelenik meg.

Az *Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Karán* folyó tanítóképzés mintatantervében *Inkluzív nevelés* címmel egy tantárgyat találhatunk, amelyben valószínűleg a sajátos nevelési igényű ellátási kategóriába tartozó gyermekek sajátosságai és az inkluzív nevelés személete kerül tárgyalásra. Azonban figyelemre méltó, hogy az ELTE gyakorlati képzésében megjelenik *Az inklúzió gyakorlata (egyéni és csoportos szervezésben)*. A gyakorlati kurzus célja, hogy a hallgatók megismerkedjenek a differenciáló nevelésben élen járó közoktatási intézménnyel, illetve valamely speciális feladatokat ellátó, terápiás, fejlesztő intézmény munkájával, valamint a gyakorlat során adott szempontok szerint megfigyeléseket végezzenek. A mintatanterv elemzése alapján elmondható, hogy az ELTE tanítóképzésében sem fordítanak különleges figyelmet a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséget mutató tanulók témakörére. Azonban dicséretre méltó, hogy a gyakorlati képzésbe beemelésre került egy hatékony együttnevelést megvalósító intézményben való hospitálás.

Az *Eszterházy Károly Katolikus Egyetem* mintatantervében a kötelezően választható kurzusok között egy külön modulként jelenik meg a *Kiemelt figyelmet igénylő tanulók nevelése ismeret* címmel, amely négy kurzust foglal magában:

- Az *Attitűdformális – toleranciára nevelés* célja a hallgatók attitűdjeinek formálása, alakítása, egy elfogadó attitűd kialakítása a kiemelt figyelmet igénylő gyermekek nevelésére; az elfogadó toleráns pedagógussá válás segítése.
- A *Gyógypedagógia – gyógypedagógiai pszichológia* tárgy célkitűzése olyan elméleti és gyakorlati ismeretek nyújtása, valamint szemléletmód közvetítése, melynek birtokában a hallgatók megértik a többségi pedagógusok szerepét és feladatait a sajátos nevelési igényű tanulók integrált nevelésében. Felkészülnek az eltérő ütemben haladó diákok támogatására.
- Az *inkluzív nevelés pedagógiája, pszichológiája* kurzus során a hallgatók megismerkednek az inklúzióval-integrációval (együttneveléssel) kapcsolatos és arra hatással levő elméletekkel, oktatáspolitikákkal és gyakorlati megoldásokkal. A kurzus céljai között szerepel az elméleti és gyakorlati tudás nyújtása a sajátos nevelési igényű és beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő tanulók többségi keretek között történő foglalkoztatásáról. Azonban a félév során tárgyalt témakörök közé csak a sajátos nevelési igény ellátási kategóriába tartozó problémák kerültek.

A *Gál Ferenc Egyetem Pedagógiai Karán* megvalósuló tanítóképzés mintatantervében is a kötelezően választható kurzusok között jelenik meg két olyan modul, amely a különleges bánásmódot igénylő gyermekek témakörét öleli fel. A *Fejlesztőpedagógia* modulban

tárgyalásra kerül a tanulási problémák felismerése és fejlesztése, valamint egy külön tárgy keretén belül helyet kapott a készségek, képességek fejlesztése. A kurzusok címe alapján feltételezhető, hogy a fejlesztőpedagógia modul keretein belül meghirdetésre került tantárgyakban részben foglalkozhatnak a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség problémakörével. Az *Integrált-inkluzív nevelés* modulban *A sajátos nevelési igényű gyermekek az iskolában* kurzusban értelemszerűen az SNI ellátási kategóriába tartozó problémák kerülnek tárgyalásra.

A Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karán folyó tanítóképzés 77 tantárgyának a tematikáját vizsgáltam. A vizsgált kurzusok közül öt olyan kurzust találtam (2. számú táblázat), amelyben a különleges bánásmódot igénylő gyermekek, tanulók témaköre megjelenik.

Tantárgy neve	Neptun-kód	Témakör
Általános pedagógia és didaktika	PK KN1302	A különleges pedagógiai bánásmódot igénylő gyermek. Az integrált oktatás formái.
A differenciálás pedagógiája az iskolában	PK KN1203	A különleges pedagógiai bánásmódot igénylő gyermekek csoportjai: SNI, BTMN, tehetség. Fejlődési zavarok.
Alkalmazott pedagógia	PK TN1113502	A különleges pedagógiai bánásmódot igénylő gyermekek csoportjai, az integráció és inkluzív nevelés kérdései.
Személyiségfejlődési zavarok	PK KN1405	Autizmus spektrum zavar; tanulási és beilleszkedési zavarok és tüneteik; figyelemzavar, impulzivitás, hiperaktivitás; enyhe értelmi fogyatékoság, érzékszervi és mozgásfogyatékoság pszichés jellemzői.
Inkluzív pedagógia (műhelymunka)	PK TN1113501	Fogyatékoság és fogyatékoság-fogalom; SNI-gyermekek körének bemutatása; a gyógypedagógiai ellátás lehetőségei; gyógypedagógiai rehabilitáció sérülésspecifikus eszközrendszere; szomatopedagógia, hallássérülés, beszéd-fogyatékoság, részképességszavar, aktivitászavar, figyelemzavar.

2. táblázat: A különleges bánásmódot igénylő tanulók témakörének előfordulása a Károli Gáspár Református Egyetemen *(Forrás: saját szerkesztés)*

Az *Általános pedagógia és didaktika* kurzus témakörei között megjelenik a különleges pedagógiai bánásmódot igénylő gyermek és az integrált oktatás formái. Azonban a kötelező és a javasolt szakirodalmak listájában nem található olyan kiadvány, amely e két témához kapcsolható lenne.

A hallgatók az *Alkalmazott pedagógia* kurzus kereti között egy tanóra során megismerkedhetnek a „különleges pedagógiai bánásmódot igénylő gyermekek” csoportjával, valamint az integráció és inkluzív nevelés kérdéseivel. A témához kapcsolódóan

a kötelező szakirodalmak között Réthy Endréné „A speciális szükségletű gyermekek nevelése, oktatása Európában. Az integráció és inklúzió elméleti és gyakorlati kérdései” című könyve kerül felsorolásra. A félév során tárgyalt témakörök és a szakirodalom-lista alapján megállapítható, hogy a hallgatók a kurzus keretein belül csak érintőlegesen találkoznak a különleges bánásmódot igénylő gyermekek témakörével és azon belül is a sajátos nevelési igényű, gyógypedagógiai ellátást igénylőkkel.

A *Személyiségfejlődési zavarok* kurzus célja, hogy a hallgatók megismerkedjenek a gyermekkori személyiségfejlődési zavarok alapvető típusaival, formáival. A félév során olyan fejlődési zavarokkal (pl. autizmus, tanulási zavarok, hiperaktivitás stb.) és fogyatékosságokkal (intellektuális képességszavar, érzékszervi és mozgásszervi fogyatékosság) ismerkednek meg, amelyek a sajátos nevelési igény ellátási kategóriába tartoznak. A beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséget mutató gyermekekről szóló ismeretekkel e kurzus keretein belül sem találkoznak a hallgatók.

Az *Inkluzív pedagógia (műhelymunka)* tantárgy során a hallgatók megismerkednek az alapvető gyógypedagógiai fogalmakkal, a sajátos nevelési igényű gyermekek tipizálásával, pedagógiai megsegítésük módszereivel. Betekintést kapnak a sajátos nevelési igényű gyermekek normál iskolai hálózatban történő foglalkoztatásának követelményeibe és feltételeibe. Valamint bemutatásra kerülnek a speciális intézményhálózat jellemzői is. A beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség témaköre a műhelymunka során nem kerül szóba.

A *Nyíregyházi Egyetemen* megvalósuló tanítóképzés mintatantervének és a tantárgyi tematikáknak a vizsgálatok során három olyan kurzust találtam, amelyben valamilyen formában megjelenik a különleges bánásmódot igénylő tanulók témaköre. Az *inkluzív nevelés elmélete és attitűdformálás* kurzus célja a hallgatók saját spontán, a mássághoz kapcsolódó attitűdjeinek, sztereotípiáinak és előítéleteinek tudatos megismerésének segítése. A félév során megismerkednek az inklúzió fontosságával, az inkluzív nevelés lehetőségeivel és módszereivel, a fogyatékossággal élő gyermekek szükségleteivel. Kiemelendő, hogy az általam vizsgált intézmények közül kizárólag a Nyíregyházi Egyetemen kerül említésre tantárgy-pedagógiai kurzusban specifikus tanulási zavar. *Anyanyelvi tantárgy-pedagógia III.* kurzus keretein belül találkozhatnak a hallgatók a tanulási zavar fogalmával, okaival és tüneteivel. Valamint bemutatásra kerül a Meixner-féle diszlexiaprevenciós olvasás- és írástanítási módszer is. Az *Alkalmazott és differenciáló pedagógia* tantárgy esetében csupán egy tanórán kerül tárgyalásra a beilleszkedési és tantárgyi-tanulási nehézséget mutató gyermek fejlesztése. A kötelező irodalmak körébe nem került be olyan szakkönyv, amely a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséget mutató gyermekek témakörében íródott.

A veszprémi *Pannon Egyetem* Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karán megvalósuló tanítóképzés mintatantervében két olyan kötelezően választható modul is található, amely a különleges bánásmódot igénylő tanulók témakörét érinti. A *Gyógypedagógia*

és alkalmazása az iskolában, valamint az *Integrált-inkluzív nevelés* modulon belül négy-négy tantárgy jelenik meg: Gyógypedagógia elmélete és gyakorlata; Pszichopedagógia a gyakorlatban; Érzékszervi-, beszéd- és mozgássérültek pedagógiája; Tanulásban és értelmi fejlődésben akadályozottak pedagógiája; Differenciálás és alternativitás a nevelésben; Sajátos nevelési igényű gyermekek; Integrált nevelés a gyakorlatban; Integrált-inkluzív nevelés. A kurzusok címei alapján jól látható, hogy mind a kettő kötelezően választható modulban megjelenő tantárgyak fókuszában a sajátos nevelési igényű ellátási kategóriába tartozó problémák állnak. A beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséget mutató tanulók témaköre a háttérbe szorul.

A legtöbb általam vizsgált intézmény képzésével ellentétben a *Pázmány Péter Katolikus Egyetemen* a kötelező tantárgyak között találhatunk kettő olyan tantárgyat, amely a különleges bánásmódot igénylők témaköréhez kapcsolódik. Ezek a *Fejlesztőpedagógia* és *Az SNI pedagógiája-pszichológiája*. A kurzusok tartalmának vizsgálata nem valósult meg, mivel a tantárgyi tematikákhoz nem tudtam hozzáférni. Az *SNI pedagógiája-pszichológiája* kurzus címéből adódóan a sajátos nevelési igény ellátási kategóriába tartozó zavarokkal és fogyatékoságokkal foglalkozik.

Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Karon folyó tanítóképzésben is a kötelezően választható kurzusok között kapott helyet a *Gyógypedagógia és alkalmazása az iskolában* című modul. A négy tantárgyat magába foglaló modul közül elsősorban A különleges bánásmódot igénylő gyermekek és A gyógypedagógia elmélete és gyakorlata című kurzusban jelenhet meg a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség témaköre. A kurzusok pontos tartalmához ebben az esetben sem tudtam hozzáférni.

A győri *Széchenyi István Egyetem* tanítóképzésének vizsgálatakor összesen 55 kötelező és 42 kötelezően választható tantárgy tartalmának a vizsgálata történt meg. A kötelező tantárgyak közül csupán 4 olyan kurzust találtam, amelyben minimális szinten megjelenik a különleges bánásmódot igénylő tanulók témaköre. A kötelezően választható tantárgyak tematikáit megvizsgálva egyetlen kurzus során sem tárgyalják a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség és/vagy a sajátos nevelési igény témakörét. A 3. sz. táblázat összegzi azokat a tartalmakat, amelyeket a tantárgytematikák elemzése során találtam.

Tantárgy neve	Neptun kód	Tematikai tartalom
A kisiskoláskori tanítás és tanulás elmélete és gyakorlata	AKNB_TTTM016	A tanulás eredményességének különbségei. (A különleges bánásmódot igénylő gyermekek) A tanulás segítése, a tanulási képességek fejlesztése.
A 6-12 évesek pszichológiája	AKNB_TTTM039	A kiemelt figyelmet igénylő gyermekek egyes csoportjai az iskolában. Problémás tanulók: meghatározás, okok és megoldási javaslatok.
Az együttnevelés elmélete és gyakorlata	AKNB_GPTM038	Speciális szükségletek, SNI
Differenciáló pszichológia	AKNB_TTTM066	A kiemelt figyelmet igénylő gyermekek köre. Az ellátásukban kompetens szakemberek és intézmények. Tanulási zavarok. A kommunikáció és beszéd zavarai. Hiperaktivitás problémás viselkedés. Súlyos mentális zavarok közül: az autizmus.

3. táblázat: A különleges bánásmódot igénylő tanulók témakörének előfordulása a győri Széchenyi István Egyetemen *(Forrás: saját szerkesztés)*

A *kisiskoláskori tanítás és tanulás elmélete és gyakorlata* című kurzusban témakörként megjelennek a különleges bánásmódot igénylő gyermekek, azonban a tematikában felsorakoztatott kötelező és ajánlott szakirodalmak között nem találtam olyan forrást, amely a beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézség témaköréhez illeszthető. Az érintett témakörök és a szakirodalmak alapján a félév során a hangsúly elsősorban a tanórai differenciáláson van.

A *6-12 évesek pszichológiája* kurzus tematikájában felsorolásra kerülnek a kiemelt figyelmet igénylő gyermekek egyes csoportjai, a problémás tanulók körének meghatározása, okai és megoldási javaslatok. A kurzushoz kapcsolódó szakirodalom-listában azonban nem jelenik meg olyan tudományos kiadvány, amely segítheti a hallgatót a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség fogalmának értelmezésében, a probléma azonosításában.

A legtöbb általam vizsgált képzőhelyhez hasonlóan *Az együttnevelés elmélete és gyakorlata* kurzuson Győrben is elsősorban a sajátos nevelési igényű tanulókról és a velük való bánásmódról szerezhetnek ismereteket a hallgatók. A tantárgyhoz kapcsolódó szakirodalom-listában gyógypedagógiai alapismeretek a különböző fogyatékosági típusok, az integráció és inklúzió elméleti háttere jelenik meg.

A *Differenciáló pszichológia* kurzus tematikában megfogalmazott célja többek között, hogy megismertesse a hallgatókat a tipikus fejlődési ütemtől eltérő fejlődési menettel. A félév során tárgyalt témakörök között megjelenik az autizmus spektrum zavar, a tanulási zavar, a kommunikáció és beszéd zavarai, valamint a hiperaktivitás. Ezek a problémakörök a sajátos nevelési igény ellátási kategóriába tartoznak. A félév során tárgyalt témakörök, a kötelező és az ajánlott irodalmak alapján a kurzus keretein belül nem esik szó a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézségekről.

A mintatanterv vizsgálatakor áttekintésre kerültek a kötelezően teljesítendő gyakorlatok tantárgytematikái is. A hallgatóknak a képzésük során összesen kilenc gyakorlati tárgyat (*Egyéni komplex gyakorlat I., II., III., IV., V. és Csoportos tanítási gyakorlat I., II., III., IV.*) kell teljesíteniük. A gyakorlati kurzusok tematikáját megvizsgálva csupán egy gyakorlati tantárgy (*Egyéni komplex gyakorlat III.*) leírásában jelenik meg a különleges bánásmódot igénylő tanulók témaköre. A gyakorlat során a hallgatók feladata a következő: „*Tájékozódjon a segítségre szoruló (hátrányos helyzetű, különleges bánásmódot igénylő: BTMN vagy SNI gyermekek számáról, helyzetéről, továbbá e speciális nevelési feladatkör megjelenéséről az iskola pedagógiai programjában, ill. a mindennapi pedagógiai gyakorlatban.*”

Végül a *Szegedi Tudományegyetem* tanító képzésének a vizsgálata is megtörtént. A dokumentumelemzés eredményeképpen megállapítható, hogy a különleges bánásmódot igénylő tanulók témaköre egyetlen kötelező tantárgyban, a *Gyógypedagógiai alapismeretek* című kurzusban jelenik meg. A legtöbb képzéshez hasonlóan a félév során a fókusz a különböző fogyatékoságtípusokon és fejlődési zavarokon van, így a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézség témaköre itt sem jelenik meg.

Összegzés

A fogyatékossgal élő, különleges bánásmódot igénylő gyermekek iskoláztatásának rövid történeti áttekintését követően láthatjuk, hogy már a 19. század első felében is megjelent az igény a többségi pedagógusképzésben a tekintetben, hogy a fogyatékossgal élő gyermekek oktatásával és együttnevelésével kapcsolatos ismeretek szerepeljenek a pedagógusképzésben. Az általam végzett kutatás eredményei bizonyítják, hogy közel két évszázad elteltével még mindig azt tapasztalhatjuk, hogy az atipikus fejlődésmenttel bíró gyermekek témaköre nem kap elegendő figyelmet a hazai általános pedagógusképzésben.

A képzőhelyek mintatanterveit elemezve egyfajta törekvést vélek felfedezni a tekintetben, hogy minden általam vizsgált tanítóképző képzési repertoárjában eltérő szinten ugyan, de megjelenik a sajátos nevelési igényű, gyógypedagógiai ellátást igénylő gyermekek, tanulók témaköre. Ezzel szemben a köznevelési törvény meghatározása szerinti beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséget mutatók problémaköre a legtöbb képzőhelyen egyáltalán nem mutatkozik meg. Ez többek között azért is aggasztó, mert a Nemzeti köznevelési törvény 2019. nyári módosításának értelmében a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő tanulókat megillető fejlesztőpedagógiai ellátás a felzárkóztatási részben az adott tantárgyat tanító pedagógus feladata, a készségfejlesztési részben pedig a fejlesztőpedagógusé.

Az általam vizsgált tanítóképzők mintatanterveinek és tantárgytematikáinak az áttekintése után arra a következtetésre jutottam, hogy a képzés során kisebb mértékben

megjelenik a különleges bánásmódot igénylő gyermekek, tanulók témaköre, de elsősorban a sajátos nevelési igény problémakörére helyezik a hangsúlyt. A beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézségről alig vagy egyáltalán nem esik szó, annak ellenére, hogy BTMN-tanulók ellátása elsősorban az általános pedagógusokat érintő feladat nevelési, oktatási és fejlesztési szempontból egyaránt. Feltételezésem szerint ennek egyik oka az lehet, hogy kevés az olyan szakirodalom, tudományos tanulmány, amely ezzel a problémakörrel foglalkozik. Valamint a tanulási, magatartási nehézséggel küzdő tanulók a mindennapokban másfajta, a sajátos nevelési igényű tanulókhoz képest kevésbé súlyos „problémát” jelentenek a pedagógusoknak, így kevesebb figyelem jut rájuk. A megfelelő felkészítés hiányában a gyakorló pedagógusok többsége inkább támogatja a különleges bánásmódot igénylők különnevelését annak ellenére, hogy az oktatáspolitikai döntéshozók az integrációt szorgalmazzák. Arra a kérdéseinkre, hogy a XXI. században miért nem kapnak helyet a fejlesztőpedagógiai és gyógypedagógiai ismeretek a magyar pedagógusképzésben, jóformán ugyanazt a választ kapjuk, mint az 1800-as években.

Irodalom

- Apor Vilmos Katolikus Főiskola tanító szak mintatanterve <https://avkf.hu/kepzesek/tantargyleirasok> 2023. 06. 02-i megtekintés
- Bolla Veronika és Balogh Evelin (2021). Az atipikus fejlődés és a gyermekkultúra kapcsolódási pontjai. In: Gróz Andrea, Kövecsesné Gósi Viktória és Várszeginé Gáncs Erzsébet (szerk.). *Gyermek-Kultúra-Nevelés*. Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János, Győr. 51–59.
- Debreceni Református Hittudományi Egyetem tanító szak mintatanterve <https://drhe.hu/wp-content/uploads/2022/09/Tanito-szak-nappali-tagozat.pdf> 2023. 06. 02-i megtekintés
- Debreceni Református Hittudományi Egyetem tanító szak tantárgytematikái https://drhe.hu/wp-content/uploads/2021/10/03_tanito_szak_targyleirasai_2018_nappali.pdf 2023. 06. 02-i megtekintés
- Ötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar tanító szak mintatanterve https://www.tok.elte.hu/dstore/document/876/NTK_taj_2019_Bp_KKKvm.pdf 2023. 06. 02-i megtekintés
- Ötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar Az inklúzió gyakorlata (egyéni és csoportos formában) kurzus tantárgyi tematikája <https://www.tok.elte.hu/dstore/document/1881/inkluzio-gyakorlata.pdf> 2023. 06. 02-i megtekintés

- Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Pedagógiai Kar tanító szak mintatanterve és tantárgyi tematikái https://oktatas.uni-eszterhazy.hu/tik_kalauz/tikkalauz2022/units/P-TAN-BA-N-J.PDF 2023. 06. 02-i megtekintés
- Gordosné Szabó Anna (2000). *A magyar gyógypedagógus-képzés története*. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.
- Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar tanító szak mintatanterve és tantárgytematikái http://www.kre.hu/tajekoztato_kiadvany2022/pk/tantargyleirasok/ba/PK_tanito_BA_tanulmanyi_tajekoztato_2022.pdf 2023. 06. 02-i megtekintés
- Mészáros István – Németh András – Pukánszky Béla (2005). *Neveléstörténet – Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe*. OSIRIS KIADÓ KFT.
- Mikonya György (2019). A tanítóság előzményei – az iskolamesterek élete és munkássága. In.: Baska Gabriella – Hegedüs Judit – Szabó Zoltán András (szerk.): *Visszhangzó századok. Tanulmányok, ünnepi írások Szabolcs Éva tiszteletére*. ELTE PPK, Budapest. (171–183)
- Nyíregyházi Egyetem tanító szak mintatanterve és tantárgyi tematikái https://tajekoztato.nye.hu/mintatanterveks/kepzesisint_szakok/50 2023. 06. 02-i megtekintés
- Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar tanító szak mintatanterve <https://btk.ppke.hu/oktatas/alapkepzesek-ba/tantervek/a-2023-2024-es-tanevben-alapkepzesre-felvett-hallgatok-szamarara> 2023. 06. 02-i megtekintés
- Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar tanító szak mintatanterve https://kpvk.pte.hu/hu/tantervek_kepzesi_programok 2023. 06. 02-i megtekintés
- Réthy Endréné (2020). A gyógypedagógus-képzés fejlődéstörténetének útja 1900-1945 In.: *Polymatheia Művelődés- és neveléstörténeti folyóirat*. XVII. évfolyam 1-2. sz. (123–136)
- Széchenyi István Egyetem tanító szak mintatanterve <https://neptun.sze.hu/catview/documlist/id/27306/m/1333> 2023. 06. 02-i megtekintés
- Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar tanító szak mintatanterve http://www.jgypk.hu/toki/tanito/oktatas/tanito-ba/tanito_ba_tantervi-halo/ 2023. 06. 02-i megtekintés
2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv>. 2023. 05. 24-i megtekintés
- 63/2021. (XII. 29.) ITM rendelet a pedagógusképzés képzési terület egyes szakjainak képzési és kimeneti követelményeiről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2100063.itm> 2023. 05. 24-i megtekintés